

Стратегія: логіка війни та миру

КУПИТИ

Про автора. Едвард Люттвак — всесвітньо відомий фахівець з військової стратегії та геополітики. Працював консультантом у Раді національної безпеки та в Державному департаменті США радником президента Рональда Рейгана. Брав участь у плануванні та здійсненні військових операцій. Творець геоекономіки – розділу геополітики, де досліджується боротьба держав та інших глобальних суб'єктів за сфери впливу у світі. «Стратегія: Логіка війни та миру» вийшла друком 1987 року. Пропонований увазі читачів переклад зроблено з другого видання (2003 р.), в якому враховано досвід операції НАТО в Югославії 1999 року. У книзі розповідається про «парадоксальну» (діалектичну) логіку, що лежить в основі стратегічного мислення. Обговорюються чотири рівні стратегії: техніка, тактика, оперативне мистецтво, стратегія театру військових дій і велика стратегія. Автор аналізує війни нового типу — «постгероїчні війни», породжені страхом втрат і бажанням уникнути їх за будь-яку ціну. Ідеї автора підкріплені багатьма історичними прикладами. У КНР книга використовується як навчальний посібник для слухачів військової академії. У додатку розміщено статтю про геостратегічне становище сучасного Китаю.

ЕДВАРД ЛЮТТВАК

СТРАТЕГІЯ

ЛОГІКА ВІЙНИ ТА МИРУ

Видавництво
«К Н Т»
Київ – 2024

УДК 355.43
Л 96

Edward N. Luttwak

STRATEGY:

The Logic of War and Peace,
Revised and Enlarged Edition

Переклад з англійської — Людмила Теревінська

Люттвак, Едвард

Л 96 Стратегія: логіка війни та миру / Едвард Люттвак. — Київ: Видавництво «КНТ», 2024. — 523 с.

ISBN 978-611-01-3034-9

Про автора. Едвард Люттвак — всесвітньо відомий фахівець з військової стратегії та геополітики. Працював консультантом у Раді національної безпеки та в Державному департаменті США радником президента Рональда Рейгана. Брав участь у плануванні та здійсненні військових операцій. Творець геоекономіки – розділу геополітики, де досліджується боротьба держав та інших глобальних суб'єктів за сфери впливу у світі. «Стратегія: Логіка війни та миру» вийшла друком 1987 року.

Пропонований увазі читачів переклад зроблено з другого видання (2003 р.), в якому враховано досвід операції НАТО в Югославії 1999 року.

У книзі розповідається про «парадоксальну» (діалектичну) логіку, що лежить в основі стратегічного мислення. Обговорюються чотири рівні стратегії: техніка, тактика, оперативне мистецтво, стратегія театру військових дій і велика стратегія. Автор аналізує війни нового типу — «постгероїчні війни», породжені страхом втрат і бажанням уникнути їх за будь-яку ціну. Ідеї автора підкріплені багатьма історичними прикладами. У КНР книга використовується як навчальний посібник для слухачів військової академії. У додатку розміщено статтю про геостратегічне становище сучасного Китаю.

УДК 355.43

ISBN 978-611-01-3034-9

Copyright © The President and Fellows
of Harvard College, 1987, 2001.
© Видавництво «КНТ», 2024.

Передмова до першого видання

Можливо, причина в тому, що я народився в спірному прикордонні Трансільванії під час найбільшої і найкровопролитнішої війни в історії людства, але стратегія завжди мене приваблювала і стала моєю пристрастю. Звичайно, навряд чи личить так говорити про предмет, настільки невизначений і такий, що провокує до чвар. Однак ця книга покликана допомогти в осягненні внутрішнього сенсу стратегії, і будь-які виправдання стають зайвими, варто усвідомити, що на логіку стратегії спирається не тільки розв'язування воєн, а й підтримання миру.

У цій книзі не пропонується жодних підказок для вибудовування політики – ні для Сполучених Штатів Америки, ні для будь-якої іншої країни на світовій арені, так само як і не міститься «рецептів» правильного використання збройних сил. Моя мета, скоріше, полягає в тому, щоб розкрити універсальну логіку, яка зумовлює всі форми війни і всі протиборства народів, навіть у мирний час. Усе, на що люди здатні, якими б абсурдними або саморуйнівними, чудовими або огидними не були ці вчинки, давним-давно вже зроблено у війні й у державному управлінні, а в самих учинках не можна виявити й натяку на логіку. Але логіка стратегії про-

являється в наслідках справ (або бездіяльності); саме досліджуючи ці наслідки, часто ненавмисні, ми в змозі зрозуміти природу і роботу логіки.

Тепер критично налаштований читач має право засумніватися в непомірності амбіцій такого дослідження. Оскільки події війни та миру надто вже спонтанні для того, щоб їх можна було повірити науці та відшукати єдино правильне значення, тобто вивести справді непогрішні теорії, можна припускати, що подальший виклад ряснитиме банальностями або, гірше за те, виявиться безглуздим нагромадженням псевдонаукових істин. Щиро прошу почекати з винесенням вироку до останньої сторінки – і про всяк випадок вношу необхідне пояснення.

Довгий шлях до звабливого місця призначення починався зовсім не з постановки згаданої амбітної мети. Читаючи військово-історичну літературу, вивчаючи в подробицях історію Римської та Візантійської імперій, займаючись професійною діяльністю кабінетного військового аналітика та залагоджуючи в польових умовах різноманітні конфліктні ситуації, я, як і мої попередники, дійшов висновку, що досвід кожної війни є унікальним, що це завжди підсумок унікального поєднання політичних цілей, швидкоплинних емоцій, технічних обмежень, тактичних прийомів, оперативних схем і географічних чинників. Але все ж таки з роками почали виявлятися спокусливі збіги, які вибудовувалися у дедалі суворіші закономірності, причому деякі з них уже було відзначено в дослідницькій стратегічній літературі, насамперед у знаменитій книзі Клаузевіца^[1], а ось інші, як здавалося, залишалися поза увагою. У розпочатих дослідженнях приваблювало те, що виявлені закономірності не відповідали звичним очікуванням і не впорядковувалися будь-якою знайомою й очевидною логікою причин і наслідків.

Бачення стратегії виникло з маси прочитаних слів, вивчених ситуацій і реально прожитих воєнних подій, і я виявив, що в цьому баченні присутній зовсім не прозаїчний набір банальностей, а велика кількість парадоксів, іроній і протиріч. Ба більше, логіка стратегії начебто розгорталася у двох вимірах – це «горизонтальні» протиріччя тих, хто прагнув здолати, стримати і перемогти один одного (завдяки чому стратегія і стала парадоксальною), і «вертикальна» взаємодія на різних рівнях конфліктів – технічна, тактична, оперативна, стратегічна і ще вища, позбавлена природної гармонії.

Коротко кажучи, я пропоную маршрут для дослідження. Шлях починається з опису низки зіткнень із динамічними силами «горизонтального» виміру; далі ми йдемо вгору, рівень за рівнем, за «вертикальним» виміром стратегії і досягаємо точки, в якій обидва виміри зливаються у великій стратегії остаточних результатів.

Передмова до видання 2016 р.

Коли рукопис цієї книжки вирушив до друкарні, це не означало, що я кинув вивчати стратегію і війну як явище, що я перестав займатися аналітичною роботою в польових умовах і на посаді радника з державної безпеки. Під впливом теорії та практики моя початкова ідея продовжувала розвиватися, приносячи нові плоди, що знайшли відображення в переглянutoму виданні 2001 року, а нині доповнили переглянуте й оновлене видання 2016 року. Серед цих плодів слід виокремити концепцію «геоекономіки», тобто проникнення войовничих настроїв і способів протистояння в окремі галузі міжнародної торгівлі; ще відзначу як нове концепцію «постгеройної війни» – так я позначаю новітнє прагнення воювати практично без втрат і його неочікувані наслідки, включно з дистанційно керованою «війною безпілотників», включно з дистанційно керованою «війною безпілотників»; додам також вивчення основних джерел стратегічного мислення, аналіз наслідків війн, що перериваються втручанням ззовні, та (це абсолютно Якщо коротко, структура книги залишилася незмінною, значна частина тексту була написана заново, а решта зазнала ретельної переробки та оновлення. Ні закінчення холодної війни, ні піднесення Китаю, ні широкомасш-

табні спалахи ісламістського насильства по всьому світу не здатні змінити логіку стратегії. Проте нові обставини вимагають нового набору прикладів, та й окремі недавні технічні досягнення заслуговують на окремий розгляд. Крім того, я постарався викреслити з тексту найпохмуріші місця; сподіваюся, тепер мій твір більше не сприймається як повторний переклад з німецької.

Частина I

Логіка стратегії

Вступ

Si vis pacem, para bellum: «Хочеш миру – готуйся до війни» – так говорить римська приказка, яку й досі залюбки цитують промовці, котрі розмірковують про користь потужного озброєння. Нам твердять, що належна боєготовність відбиває ті напади, які провокуються слабкістю, і тим самим зберігає мир. При цьому, звісно, настільки ж справедливим є твердження, що належна боєготовність може забезпечити мир зовсім іншим способом – переконавши слабого здатися сильному без бою. Давньоримський вислів, зношений і затертий довгим слововживанням, давно вже перестав стимулювати наше мислення, однак саме сама його банальність повчальна: у цій парадоксальній фразі ховається кричуще протиріччя, що подається так, начебто воно є суворим логічним висловлюванням (чого навряд чи можна очікувати від простої банальності).

Чому ж це суперечливе висловлювання приймається настільки беззастережно і навіть ігнорується як самоочевидне? Зрозуміло, дехто з ним не погоджується, і ціла академічна дисципліна «вивчення світу»^[2] спирається на твердження, що світ потрібно вивчати як самостійне явище й активно працювати заради нього в реальному житті: *Si vis pacem, para pacem*,

або «Хочеш миру – готуйся до миру», як могли б сказати прихильники цієї дисципліни. Але навіть ті, хто відмовляється від згаданої вище парадоксальної поради, не відкидають її як самоочевидне дурне протиріччя, що спростовується здоровим глуздом. Навпаки, вони розглядають її як приклад хибної загальноприйнятої мудрості й протиставляють їй ідеї, які самі вважають новаторськими й небанальними.

Отже, питання лишається чинним: чому вказане кричуще протиріччя приймається настільки охоче? Вдумайтесь в абсурдність подібної поради в будь-якій царині життєдіяльності за межами стратегії: «Якщо хочеш А, прагни до Б, його протилежності», тобто «якщо хочеш схуднути, їж побільше», «якщо хочеш стати багатим, заробляй менше»! Звісно, ми категорично відкинули б такі настанови. Але в царстві стратегії, яке охоплює поведінку людей і наслідки їхніх стосунків у контексті фактичних або можливих збройних конфліктів^[3], ми навчилися приймати парадоксальні висловлювання як обґрунтовані. Найнаочнішим прикладом тут виступає поняття ядерного «стримування», настільки глибоко засвоєне в роки холодної війни, що багатьом нині воно здається прозою життя. Щоб захищатися, ми повинні бути готові напасти в будь-який час. Щоб отримати вигоду з ядерної зброї, не можна нею користуватися, нехай виготовлення і підтримка ядерного арсеналу обходиться недешево. Бути готовим до нападу заради «відплати» – це доказ мирних намірів, але зведення протиядерного захисту свідчить про агресію, воно щонайменше «провокативне», якщо виходити із загальноприйнятих поглядів. Суперечки про безпеку в рамках ядерного стримування знову і знову спалахували під час холодної війни, і, звісно, виникало чимало сперечань з усіх окремо взятих питань політики в галузі ядерного озброєння. Але явним парадоксам, що

становили саму суть ядерного стримування, судилося залишитися непоміченими.

Тут я маю намір висунути таке положення: стратегія не просто містить те чи інше парадоксальне висловлювання, кричуще суперечливе, але таке, яке визнають обґрунтованим; радше, уся царина стратегії пронизана парадоксальною логікою, принципово відмінною від звичайної, «лінійної» логіки, якою ми керуємося в усіх інших галузях життя. Коли конфлікт відсутній або бачиться незначним для виробництва і споживання, для комерції та культури, для соціальних або сімейних відносин і для узгодженого управління^[4], тобто коли боротьба і конкуренція більшою чи меншою мірою стримуються законами і звичаями, переважає несуперечлива лінійна логіка, суть якої становить простий здоровий глузд. З іншого боку, у царині стратегії, де людські стосунки зумовлені реальними або можливими збройними конфліктами, діє зовсім інша логіка, яка зазвичай порушує ординарну лінійну логіку за рахунок об'єднання і переосмислення протилежностей. Тому-то й винагороджується парадоксальна поведінка, а звичайні лінійно-логічні дії відкидаються; наслідки бувають курйозними і навіть смертельно небезпечними.

Розділ I

Усвідомлене застосування парадокса на війні

Розглянемо звичайний тактичний вибір із розряду тих, які часто постають на війні. Щоб досягти мети, військо, що наступає, повинно вибрати одну з двох доріг, хорошу і погану: перша – широка, пряма і вимощена, тоді як друга, ґрунтова, вузька і звивиста. Тільки в парадоксальному царстві стратегії взагалі можливий такий вибір, адже лише на війні погана дорога може виявитися хорошою саме тому, що вона погана і її менш посилено охороняють, а то й зовсім залишать без охорони. А ось хороша дорога може виявитися поганою якраз тому, що вона набагато краща, отже, саме нею слід очікувати наступу противника і виставити там заслін. У цьому випадку парадоксальна логіка стратегії прямує до крайнощів, повністю змінюючи протилежності: А не рухається до своєї протилежності Б (наприклад, підготовка до війни, ймовірно, готує мир), а насправді стає Б, а Б перетворюється на А.

У цьому прикладі немає перебільшення. Навпаки, парадоксальна перевага неефективним методам дії, чи то приготування, нібито незавершені, напади, нібито надмірно ризи-

ковані, бої вночі або в кепську погоду, – це цілком звичайні прояви тактичної винахідливості, до того ж через причину, яка впливає із самої природи війни. Кожен окремий елемент стратегії сам по собі може бути досить простим для добре навченого загону – передислокація з одного місця в інше, використання зброї способами, вивченими сотні разів на тренуваннях, передання й виконання чітко сформульованих наказів, – проте сукупність усіх цих простих дій може стати дуже складним під час зіткнення з живим ворогом, що прагне відбити будь-які замахы ворога власними силами й власним розумом.

По-перше, є суто механічні ускладнення, що виникають, коли дія нашо́вхується на протидію ворога, як у морських битвах епохи вітрильних флотів, коли кожна сторона намагалася бортовим залпом розтрощити носи чи корпуси ворожих кораблів, або як у класичній повітряній битві винищувачів, коли кожен пілот прагне зайти у хвіст супротивникові, або як постійно відбувається в наземній війні, коли сильні фронти обтяжені слабкими флангами та ще слабкішим тилом, що породжує взаємні спроби обійти з флангу та проникнути за лінію фронту. Думати швидше за ворога, виявитися розумнішим у плануванні дій – ці вміння можуть стати в пригоді (хоча, як ми побачимо, гарна тактика може зробитися поганою), але самі по собі вони не в змозі подолати елементарну складність, зумовлену тим, що ворог користується власними силами, власною смертоносною зброєю, власними розумом і волею. За смертельної загрози навіть найпростіша дія, що посилює небезпеку, не буде виконана доти, доки комплекс таких «невловимих» складових, як особистий бойовий дух, згуртованість групи та лідерство, не візьме гору над індивідуальним інстинктом виживання. Коли вирішальне значення

всіх цих невловимих складових у тому, що відбувається або не відбувається, врешті-решт усвідомлюють, тоді перед обличчям живого ворога, який реагує, зникає будь-яка простота навіть елементарних тактичних дій.

Щоб домогтися переваги над ворогом, який нездатний відреагувати, будучи захопленим зненацька і не готовим, або хоча б над таким ворогом, який не може відреагувати своєчасно і на повну силу, годяться будь-які парадоксальні рішення. Всупереч загальноприйнятій думці щодо найкращого і найефективнішого (скажімо, короткий шлях кращий за довгий, денне світло – за нічну метушню, ретельна підготовка – за поспішну імпровізацію тощо), кепське рішення деколи ухвалюють свідомо – в надії на те, що подібний крок буде несподіваним для ворога і знизить його здатність чинити опір. Раптовість на війні може бути визнана рівно тим, чим вона і є: не просто однією перевагою серед багатьох, поряд із матеріальною перевагою або кращою вихідною позицією, а, скоріше, порушенням (нехай тимчасовим і частковим) усього передбачуваного змісту стратегії. Ведення війни проти ворога, який не реагує (або, що реалістичніше, в межах простору і часу, досягнутих завдяки раптовості), стає всього-на-всього питанням управління, настільки ж простим на практиці, наскільки простим бачиться в теорії кожен з його елементів.

На цей принцип ведення війни спирається одна із впливових доктрин військової справи^[5], але пораду ухвалювати парадоксальні рішення щоразу, коли це можливо заради воєнних дій по «лінії найменших очікувань», зазвичай ігнорують – і не без вагомих підстав.

Ціна раптовості

За кожен парадоксальний вибір, зроблений заради того, щоб застати ворога зненацька, доводиться платити, і нерідко він, за необхідності, веде до втрати сил і ресурсів. У наземному бою довший або важкий шлях стомлює живу силу, збільшує знос транспортних засобів і вимагає більших припасів; а якщо підхід до місця бою довгий або важкий, зростає кількість тих, що відстали, які не доберуться до поля бою в потрібний час. Навіть маючи в своєму розпорядженні найкращі прилади нічного бачення, вночі загони не в змозі розгортатися, пересуватися або користуватися зброєю так само ефективно, як удень, і тому якась (можливо, більша) частина наявних сил під час бою може виявитися менш корисною або зовсім не діяти. Так само заради того, щоб випередити очікування ворога, який покладається на власний розрахунок часу на підготовку, зазвичай потрібні різні спонтанні рішення та імпровізації, які заважають повністю використати живу силу і техніку, що в іншому разі могли б бути залученими в битві. Міркуючи більш узагальнено, всі форми маневрування, тобто парадоксальних дій з метою обійти переважаючі сили ворога і скористатися його слабкостями, мають свою ціну, незалежно від умов і природи битви. (Слово «маневр» часто вживають неправильно, маючи на увазі просте пересування сил. Насправді ніякого пересування може й не бути, але дія буде парадоксальною, адже ворог готується до відбиття очікуваної атаки).

Що стосується секретності й обману, тих двох чинників раптовості, що зазвичай закладаються в маневрування, вони теж вимагають певної плати. Найсуворіша секретність часто рекомендується тим, хто воює, до того ж так, ніби вона нічо-

го не варта, однак ворог вкрай рідко і справді нічого не знає про підготовлювану акцію (якщо, звісно, під час підготовки не принесено в жертву значну частину заходів). Надмірно суворі заходи безпеки здатні завдати шкоди боєготовності та ретельній організації військ, залучених до майбутнього бою, обмежити збір розвідувальних даних і звужити масштаб планування за рахунок досвіду, який може виявитися корисним; вони обмежують розмах і реалізм навчань, які покликані підвищити якість операцій у багатьох видах боїв і які особливо потрібні, якщо майбутня акція складна за своєю суттю, наприклад, під час висадки десанту або в досконало опрацьованих вилазках командос. Зрозуміло, будь-яке обмеження в обізнаності військ заради раптовості ставить ці війська в менш вигідну позицію, ніж та, яку вони могли б зайняти за інших обставин.

Наприклад, однією з причин провалу операції «Пустеля-1» 25 квітня 1980 року, метою якої було звільнення дипломатів США, узятих у заручники в Ірані, стали дуже суворі заходи секретності (згодом визнані надмірними): вони не дали змоги провести спільні навчання підрозділів армії, ВПС і Корпусу морської піхоти США, залучених до цієї операції. Військові зібралися тільки на місці, у віддаленій пустельній місцевості на південному сході Ірану, що мало катастрофічні наслідки: процедури не були узгоджені одна з одною, ланцюжок командування не вибудували, накази розуміли неправильно або просто ігнорували.

У набагато ширших масштабах такі наступальні операції, як німецьке вторгнення в СРСР 22 червня 1941 року (план «Барбаросса») та японський повітряний наліт на Перл-Гарбор 7 грудня 1941 року, успішно заскочили супротивника зненацька лише тому, що сторона, що нападає, пожертвувала ре-

Зміст

Передмова до першого видання.....	3
Передмова до видання 2016 р.....	6

Частина I Логіка стратегії

Вступ.....	9
Розділ I	
Усвідомлене застосування парадокса на війні.....	12
Розділ 2	
Логіка в дії.....	33
Розділ 3	
Ефективність і кульмінаційна точка успіху.....	60
Розділ 4	
Збіг протилежностей.....	89

Частина II

Рівні стратегії

Вступ.....	151
Розділ 5	
Технічний рівень	158
Розділ 6	
Тактичний рівень.....	175
Розділ 7	
Оперативний рівень	189
Розділ 8	
Стратегія театру військових дій: військові рішення і політичний вибір .	230
Розділ 9	
Стратегія театру воєнних дій: напад і оборона	245
Розділ 10	
Стратегія театру воєнних дій: ускладнення дій і несподівана атака.....	261
Розділ 11	
Не-стратегії: морська, повітряна і ядерна.....	276
Розділ 12	
Відродження стратегічної повітряної могутності	304

Частина III

Велика стратегія

Вступ.....	340
Розділ 13	
Масштаби великої стратегії	342
Розділ 14	
Збройний примус	356

Розділ 15	
Гармонія і дисгармонія на війні.....	380
Розділ 16	
Чи корисна стратегія?	417

Додатки

Додаток 1	
Визначення стратегії.....	432
Додаток 2	
Повітряна війна в Перській затоці	
17 січня – 27 лютого 1991 року.....	435
Додаток 3	
Операція «Негайний удар»	449
 Література.....	 453
Примітки	462

ПОПУЛЯРНЕ ВИДАННЯ

ЕДВАРД ЛЮТТВАК

СТРАТЕГІЯ: ЛОГІКА ВІЙНИ ТА МИРУ

Переклад з англійської — Людмила Теревінська

Підписано до друку 15.01.2024 р. Формат 60х84 1/16.
Друк цифровий. Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 32,65. Тираж 300 прим.

ТОВ «КНТ»

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 581 від 03.08.2001 р.

Рекомендована література

Стрільба артилерії

Про тактику. Теорія
перемоги в бою

WAR BOOKS
військова література

КУПИТИ